

РЕЦЕНЗИЯ

**върху дисертационния труд на Михаела Божидарова Рачева
„Медийната грамотност на 6-7 годишните деца в процеса на педагогическо взаимодействие в подготвителна група/клас“**

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ към
Професионално направление 1.2 Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика – предучилищна педагогика) с научен ръководител **Доц. д-р Вероника Вълканова**

рецензент: доц. д.с.н Добринка Пейчева

1. Съдържателни аспекти. Актуалност и значимост

Дисертацията на Михаела Божидарова Рачева „Медийната грамотност на 6-7 годишните деца в процеса на педагогическо взаимодействие в подготвителна група/клас“ е особено актуален научноизследователски труд, отговор на множество проблеми, свързани с нарастващото въздействие на медиите върху конкретна възрастна група - 6-7 годишни деца“.

Тя е особено значима, тъй като е свързана с рефлексите от медиализацията на обществата ни, включително и с многоаспектното въздействие на медиите върху подрастващите.

Нейната актуалност и значимост се подсилват от обстоятелството, че в Програмата Дигитална Европа въпросите за медийната грамотност се поставят с особена острота и са плод на непрестанни дебати. Въпреки наличието на множество европейски декларации и резолюции, понятието

медийна грамотност все още не е утвърдено в повечето европейски страни и техните национални законодателни документи. Не се е наложило и като дисциплинарно наименование. В България също е налице дисциплинарен разнобой. Различни са наименованията и на дисциплините, които имат за предмет медийната грамотност. Наред с медийна грамотност се срещат дисциплини като медийна педагогика, медийно образование и пр. Първоначално в България се предпочита терминът „медийна педагогика”, но в последствие по-широк прием получи терминът медийна грамотност (media literacy).

Дисертационният труд е първият самостоятелен труд в България, който е посветен изцяло на медийната грамотност. На една широка методологическа основа, в която са разположени теоретичните и регламентационни основания, се разкрива ярко изразена научна компетентност и се обосновава необходимостта от въвеждането на такава дисциплина в училищата.

Дисертационният труд дава отговор на много съдържателни въпроси, свързани с многоаспектните въздействия на медиите в съвременното общество. Централните въпроси сред тях са: „ какво трябва да се знае за медиите, за да могат педагогическото взаимодействие и възпитанието да отговарят на изискванията и потребностите на модерното информационно общество; посочване на обстоятелства и условията за интеракциите между медиите и децата; успешната социализация и пр.“ В дисертацията са анализирани положителните аспекти на новите образователни технологии, идентифицирани са и възможните им негативни рефлексии - агресивно поведение, отчуждение, десоциализация, посочени са начините за минимализиране на тези негативни ефекти.

В контекста на теорията за социалното научаване на Албелт Бандура, както и на други теоретици, в дисертацията се проследяват и анализират връзките и зависимостите между процесите на възпитание и образование,

от една страна, и влиянията на социалната среда, чийто основен елемент днес са медиите.

В дисертацията медийната грамотност се визира като „своеобразен мост между обществото и средствата, които то използва за осъществяване на комуникация, превръщайки я в целенасочена култура, в неотменен елемент на образователните програми, съгласно стандартите, изискванията и програмите на Европейския съюз“.

Предложеният от авторката изследователски модел дава възможност за детайлно разкриване на взаимоотношенията между отделните параметри, а именно социална среда – актуална потребност – осъществявана дейност – функционална връзка - удовлетворени потребности.

Изхождайки от изведените от съвременната английска изследователка с руски произход Соня Ливингстоун компоненти на медийната грамотност - достъп, анализ, оценка и създаване, както и на модела на Колб за процеса на научаването, включващ: среща с новата информация, рефлексивно наблюдение, абстрактно концепционализиране и активно прилагане, Рачева планира и осъществява комплексно социологическо изследване, за да разкрие различните практики на формиране на медийна грамотност при децата в подготвителната група за първи клас на детските градини.

2. Използвани методи

Рачева се основава на количествени и качествени методи :

1. три вида интервюта, съдържащи структурирани и полуструктурирани въпроси сред родители и педагози ,
2. сравнителен анализ на степента на развитие на медийната грамотност на база на получени резултати;
3. експертна оценка

Дисертационният труд е едновременно изследване, анализ и апробация на необходимостта от ясна идентификация на елементите на медийната

грамотност сред децата от предучилищна възраст и първи клас. Едновременно с това той диагностицира тези елементи и разкрива тяхната ефективност. Изводите и препоръките, които се правят в резултат на направените изследвания, разкриват медийната грамотност като значим фактор за социализацията на децата.

3. Структурни измерения

Дисертационният труд отговаря на научните стандарти за формално структуриране. Съдържа увод, три глави, заключение, приложения и библиография. Написан е в обем от 203 страници, от които 7 приложения. Дисертантката е използвала 176 заглавия на статии и книги, от които 97 на български език, 29 на руски и 50 на английски език.

Трудът отговаря и на научните стандарти, свързани с отчетливо открояване на целта и задачите, както и предмет, обект, хипотези, методи, научна теза.

Целта на дисертацията е разкрита в няколко посоки:

1. Изясняване на «ролята и функциите на медиите като средство, съдържание и среда - част от образованието в предучилищната група и в първи клас;
2. Разбиране на значението на равноправното и плуралистично представяне на субектите на медийната информация при използване на медиите в педагогическото взаимодействие;
3. Познаване на средствата и подходите, прилагани при търсене, намиране и използване на медийната информация с цел избор на такива, които гарантират качество и ефективност на образователния и възпитателния процес;
4. Познаване на средства и критерии за проверка на степента на разбиране на използваната медийна информация;

5. Търсене и намиране на начини, водещи до създаването на умения и положителни нагласи за използване на информационните и комуникационните технологии, както и на процеса на цифровизацията на медиите за нуждите на възпитанието, обучението, образованието и развитието.

За реализиране на целта дисертантката конкретизира следните *задачи*:

1. Систематизиране на елементите на медийната грамотност на базата на проучване в български и чужди литературни източници на идеи и теории свързани с медийната грамотност;
2. Идентифициране на видовете нагласи към медийната грамотност - като цяло и към отделните ѝ елементи - сред субектите на педагогическо взаимодействие и възпитание;
3. Идентифициране на причините, пречатстващи ефективното формиране на медийната грамотност сред субектите на педагогическо взаимодействие и възпитание;
4. Провеждане на експлоративно проучване за проверка на наличността на тези елементи чрез преглед на използваните медийни практики при децата от подготвителната група на детската градина и първи клас;
5. Анализ на въздействието на тези елементи върху развитието на децата и най-вече относно процеса на социализация;
6. Представяне на изводи на базата на установените резултати;
7. Изготвяне на препоръки за използване на медиите в масовата практика.

Предмет на настоящата дисертация са взаимовръзките между обуславящите и ограничителните фактори за ефективното развитие на процесите на медийна грамотност в България, а обект - състоянието и равнището на медийната грамотност сред децата в предучилищна възраст

и първи клас, като функция на медийната грамотност на техните родители и учители в детската градина и началното училище.

Хипотезата на дисертантката гласи, че ако в условия на ситуации, протичащи у дома, в детската градина и в началното училище, се прилагат иновационни практики, предполагащи познаване и използване на информационни средства и технологии, където децата участват активно, се създават предпоставки за подобряване на медийната им грамотност, засягащи, а и дори надхвърлящи рамките на компонента достъп и навлизащи в най-ниските нива на анализ и оценка.

За доказване на хипотезата си Рачева подлага на проверка валидността на следните съждения:

- Прилагането на медийни средства в процеса на педагогическото взаимодействие влияе върху любознателността на децата и поражда в тях желание да ги използват;
- Ефективното използване на медийните средства подпомага и ускорява формирането на медийна грамотност на децата;
- Формирането на медийна грамотност във всичките ѝ компоненти при децата зависи от степента на развитие на медийна грамотност сред родители и педагози;
- Наличието на развита медийна грамотност сред субектите на педагогическо взаимодействие подпомага на бъдещ етап създаването на положителни нагласи към обучението, като средство за социализация.

Теоретичната и изследователска насоченост на дисертацията са построени на постиженията на водещи изследователи в областта на социалното учене – на Алберт Бандура и теорията за социалното научаване, на модела на американския психолог Дейвид Колб за процеса на научаването и на

споменатата по-горе сравнително млада, но със значим принос в изследваната траектория – проф. Соня Ливингстоун

- Тезата на дисертантката е, че въпреки недоброто разбиране на същността и ролята на медийната грамотност от страна на родители, педагози и учители - чрез успешни образователни подходи *медийната грамотност* е в състояние да даде на потребителите на медии по-голяма свобода и избор като ги учи как да получават достъп до медиите, как да ги анализират и оценяват, и как същевременно да създават и разпространяват медийни продукти.

4. Стил на дисертационния труд.

Дисертацията е написана на добър научен език. Рачева показва познаване на литературните източници в национален и международен план и с лекота се справя при тяхното съотнасяне към изследваната проблематика. Показва аналитични и интерпретационни умения.

- Авторефератът напълно съответства на съдържанието на дисертационния труд

Приносни моменти

1. Самата дисертация е с приносно научно значение в теорията и практиката на медийната грамотност. Тя е първата по рода си у нас, специално посветена на тази проблематика и съдържаща проблема в самото си заглавие .
2. Дисертацията има и научно-приложни приноси Предлага се експериментален модел за проверка на нивото на формиране на медийна грамотност сред децата в предучилищна възраст и първи клас, позволяващ разкриване на мястото и ролята на медиите в цялостно им психическо и интелектуално ниво и по отношение на

тяхната социализация. Валидността на модела е проверен сред 400 респонденти – родители, учители и педагози – разпределени на квотен принцип, отговарящ на икономическите и демографските условия, характерни за по-голямата част от страната. Установена е цялата гама от медии и медийни средства, използвани както в семейна среда, така и в условията на педагогическо взаимодействие в детската градина, и при обучението в първи клас. Разкрити са най-често използваните медии за нуждите на педагогическо взаимодействие и възпитание в семейството, детската градина и в първи клас;

3. Направен е сравнителен анализ на степента на развитие на медийна грамотност на децата като функция на отношението на учители и родители към медиите, от една страна, и от друга, като пряко следствие от степента на медийна грамотност на учители и родители;
4. Изяснени са критериите, по които родители и учители оценяват медиите за социализацията на децата;
5. Разкрива се нееднозначното отношение на педагози и учители към нуждата от използване на медийни средства и технологии при възпитанието, педагогическото взаимодействие и обучение на децата;
6. Извежда се липсата на институционализация - на адекватна нормативна рамка за развитие и приложение на медийната грамотност като основна причина за полярността в оценките за значимостта на медийната грамотност сред подрастващите;
7. Препоръчва се спешна подготовка на тестове, показващи степента на медийна грамотност на учителите от всички образователни степени, както и на децата на входа и изхода на всяко поредно образователно ниво, което те преминават, на базата на конкретни и измерими показатели.

8. Подпомага се придвижването на процеса на изследване на медийната грамотност на децата в предучилищна възраст и в първи клас напред.

Препоръки към дисертационния труд

Препоръките ми към дисертантката са свързани с прецизиране на терминологията, свързана с експерименталната и работа. Те не омаловажават в никакъв случай постигнатото от Рачева, но при бъдещо публикуване на дисертационния труд, което горещо препоръчвам, биха били полезни за коректното боравене със специализирани понятия.

1. Имам предвид наличие на известно смесване на понятията интервю, анкета, въпросник и прецизиране на текста в това отношение в трета глава на дисертацията. Неточности от рода на стр. 147 или 152, където фигурират изрази като “ средство при проучването” или “ от анализа на въпросниците“ трябва да се прецизират. Въпросникът е инструментът с който се събира информация и на него не може да се прави анализ.

2. Бих препоръчала, освен това, дисертантката да не negliжира намеренията и успехите си в изследователската част, твърдейки, че осъществява експлоративно изследване, което, както е добре известно, е своеобразно предизследване, изследване за формулиране на хипотези и пр., а не за тяхното доказване, какъвто е този случай и постигнатите в дисертацията резултати. Осъществените количествени и качествени социологически изследвания от дисертантката разкрива, че тя не само познава, но и използва богатия социологически арсенал от методи за всестранно изучаване на явлениято и би могла с основание допринася за неговата концептуализация.

В заключение, препоръчвам на уважаемото Научно жури към Факултет по начална и предучилищна педагогика да оцени високо

дисертационния труд на редовен докторант Михаела Божидарова Рачева и да ѝ присъди научната и образователна степен “Доктор“ към Професионално направление 1.2 Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика – предучилищна педагогика)

Рецензент: доц. д.с.н. Добринка Станчева Пейчева

16.11. 2015

София